

METELI-tutkimuksen käynnistyminen 40 vuotta sitten: tutkimusta myrskyn silmissä

Juhani Kirjonen.
Ulos Rautahäkistä.
METELIn historia.
Liikunnan ja kansanterveyden
edistämissäätiö,
Jyväskylä 2010,
ISBN 978-951-790-285-4,
281 s.

Tieteellä ja tutkimuksella on aina edellytyksensä ja ehtonsa, joiden varassa tutkijat, tutkimusryhmät, tutkimuslaitokset ja yliopistot toimivat. Edellytyksiin kuuluvat yhtäältä tieteen ulkoiset, toisaalta tieteen sisäiset ehdot. Ulkoiset ehdot sanelevat ne välttämättömät puitteet, joiden turvin tutkimusta voidaan tai ei voida tehdä. Näitä ovat ennen muuta rahoitus, fyysiset puitteet, mutta myös rakenteet ja instituutiot laajemmin, viime kädessä koko yhteiskunta, mistä METELI-tutkimuksen historia omalta osaltaan kertoo. Tieteen sisäiset ehdot taas muodostuvat tutkijoiden työskentelystä, teorioista, menetelmistä ja tutkimustuloksista, joita Robert K Merton luonnehtii ”tieteellisen kommunismin” käsitteellä. Toisin sanoen yksittäinen tutkija ei omista välineitään ja tuloksiaan, vaan ne ovat koko tiedeyhteisön omaisuutta. Kukin yksittäinen tutkija sekä hyödyntää että kartuttaa tätä yhteistä omaisuutta.

METELI-TUTKIMUKSEN ULKOISET EHDOT

Juhani Kirjosen laatima ”omaelämäkerrallinen kronikka” muodostaa elävän raportin vuonna 1971 käynnistyneen METELI-tutkimuksen alkuvaiheista ja kehityksestä. Tutkimus tunnetaan METELI:n nimellä, jolla monet raportitkin on julkaistu tekijänimien sijasta. Nimi-lyhenne juontuu tutkimuskohteesta: metalliteollisuuden henkilöstöjen työolot, terveys ja liikuntakäyttäytyminen. Käytännössä hanke kohdistui silloisen valtionyhtiön, Valmet Oy:n Jyväskylän tehtaisiin. Kirjonen oli toinen tutkimuksen johtajista ja hän on osallistunut hankkeeseen sen alusta saakka.

Tekijä tarkastelee nimenomaan METELI-tutkimuksen ulkoisia ehtoja ja sitä, miten ne mahdollistivat ja rajoittivat tutkimusta. Kirjonen viittaa kerran Thomas Kuhnin ja toteaa itse joutuneensa 1960-luvun puolivälissä henkilökohtaiseen paradigmakriisiin. Tämä vaikutti hänen ajatuksiinsa tutkimuksen tekemisestä sekä tieteen ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Ulkoihin ehtoihin keskittymistä voidaan pitää rajoituksena. Ehkäpä METELI-tutkimuksen tieteen sisäisiä edellytyksiä voidaan käsitellä toisessa yhteydessä. Ulkoisten ehtojen painottamiseen on joka tapauksessa ilmelleet syynsä.

Suomi koki 1970-luvulla syväisiä yhteiskunnallisia, poliittisia ja kulttuurisia murroksia. Koulutus, tutkimus ja yliopistoelämä eivät jääneet näiden ulkopuolelle. Kirjosen kuvaamana METELI:n historia on elävä esimerkki murrosten tuottamista kulttuurisodista ja siitä miten tutkijat saattoivat joutua ulkoisten ehtojen sanelemaan ”myrskyn silmään”. Kulttuurisodat voivat vaikuttaa nykytutkijoista täysin kä-

sittämättömiltä. Kirjosen teoksen yleinen merkitys on kuitenkin juuri siinä, että siinä raportoidaan taustatutkimus hankkeesta, joka tahottomaan joutui ankaraan poliittiseen ja mediapyöritykseen. Kirjoittaja taustoittaa sanomaansa 1960–70 -lukujen yhteiskunnallisella ja poliittisella tilanteella ja käsittelee uuden Suomen Akatemian roolia, tutkimusmaailman murrosta sekä tutkimuksen tekemisen uusia tapoja.

MODERNIIN YHTEISKUNTAAN

Rakenteellisista murroksista merkittävin oli 1960-luvulta 1970-luvulle entisestään nopeutunut suuri muutto maaseudulta kaupunkiin. Poliitikassa vasemmisto oli murtautunut esiin ja istui hallituksessa. Suuret ikäluokat alkoivat aikuistua ja näiden kohorttien vaikutus näkyi paitsi suurina väestömäärinä, myös uusina ajatustapoina perinteisten rinnalla. Yhteiskuntapoliittisen analyysi oli läpäissyt itsensä yleiseen tietoisuuteen ja tämä vaikutti politiikkaan ja tutkimukseen. Koulutuksessa tehtiin suuria uudistuksia. Yliopistot ja tutkimuksen harjoittamisen ehdot muuttuivat. Myös työelämän murros oli perusteellinen. Lopullinen siirtymä maataloudesta teollisiin ja toimihenkilöammattihin oli tosiasia. Työelämästä, etenkin työsuojelusta ja sen kehittämisestä tuli tärkeä keskustelun ja pian myös repivän keskustelun kohde. Yhteiskunnan rakenteet muuttuivat väistämättä, mutta kulttuurin murros oli monimutkaisempi prosessi. Suomessa pitkään vaikuttanut kansallisen yhtenäiskulttuurin ylä rakenne oli jäänyt jälkeen kulttuurisesta modernisaatiosta sekä rakenteellisista muutoksista yhteiskunnassa ja sen keskeisissä instituutioissa. Muutospaineet olivat suu-

ret, mutta niin oli myös muutosvastarintaa.

Kirjoneen ankkuroi METELI-tutkimuksen synnyn ja kehkeytymisen näiden suurten murrosten ilmapääriin. Tutkimus oli osa uutta yhteiskuntapoliittista ajattelua ja erityisesti modernia työsuojelua, jossa työolosuhteet nähtiin työntekijöiden terveyden keskeisinä määrittäjinä yksilöominaisuuksien sijasta. Uuden ajattelun mukaan työvoima oli ratkaisevan tärkeä voimavara, eivät vain koneet ja aineelliset tuotantontekijät. Työsuojelua ja työoloja tuli kehittää kuulemalla työntekijöitä itseään. Tutkimustieto työelämästä tuottaisi välineitä työolojen kehittämistä varten, kun tavoitteena on turvata työvoiman terveys ja hyvinvointi. METELI oli tutkimuksellinen vastaus näihin haasteisiin.

KULTTUURIELITISTIT JARRUMIEHINÄ

Kulttuuri-instituutioissa, kuten yliopisto- ja tutkimusmaailmassa talvehti vielä 1970-luvun alussa vanhakantainen elitismi ja kulttuurikonservatismi. Nuo instituutiot olivat eläneet osin omassa maailmassaan, irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen murroksista. Konfliktteja ei voitu välttää. Aika ajoin käytössä oli likaisia keinoja. Esimerkkejä tarjoaa ns. kanslerisäätiö eli Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö, josta tuli konservatiivien tärkein poliittinen toimija tutkimuksen alueella. Kyse ei kuitenkaan ollut vain mielipidekiistoista, vaan pyrkimys oli vaikuttaa yliopistoihin, virkanimityksiin ja tutkimusrahoitukseen, jopa yksityisiä tutkimushankkeita koskevaan päätöksentekoon. Kirjoneen raportoi, että esimerkiksi silloinen opetusministeri Marjatta Väänänen puuttui suoraan rahoitukseen, joka vaikeutti METELI-tutkimusta. Luulen että edes pinttyneimmät kulttuurisotiin osallistuneet konservatiivit ja elitistit eivät mielellään muistele näitä rinta-

matapahtumia, niin kyseenalaisiin keinoihin he sortuivat. Seppo Sisätön tuotos ”Operaatio nollatutkimus”, jonka kanslerisäätiö julkaisi vuonna 1974, on hyvä – joskin tarkoittamaton – dokumentti alatyylisen mediasodankäynnin tuomisesta tutkimusmaailmaan.

Yliopistomaailmassa marxilaisuus tuli ensi kertaa Suomessa osaksi tieteellistä keskustelua. Tämä oli monille kulttuurikonservatiiveille liikaa. Arvostettu sosiaalipsykologian professori Kullervo Rainio alkoi pelätä vallankumousta ja päätyi eduskuntaan oikeistoprotestanttisen perustuslaillisen minipuolueen edustajaksi. Eduskunnassa Rainio viittasi METELI:in ja väitti tutkimuksen tulokseksi, että ”kadun puolella melu on voimakkaampaa kuin pihan puolella”. Väite pitänee paikansa, mutta itse asiaa ei METELI:ssä ollut tutkittu. Tampereen yliopiston rehtori ja kokoomuksen kansanedustaja Erkki Pystynen taas muistetaan epädemokraattisesta virkakieltovaatimuksestaan. Pystynen vaati vasemmistolaisille ehdotonta kieltoa tehdä tutkimusta ja tulla nimitetyksi tutkimus- ja opetusvirkoihin tai toimiin.

METELI-tutkijatkin – näkyvimmin varmaan Jeddi Hasan – ottivat vauhtia marxilaisuudesta. Ei METELI:ssä tehty empiirinen tutkimus kuitenkaan ollut erityisesti marxilaista. Yhteiskuntapolitiikan professori Leo Paukkunen, joka oli tehnyt uraa myös työnantajajärjestyksessä, vakuutti METELI-hankkeen arviointiseminaarissa, ettei tutkimus ollut ”marxilainen sanan varsinaisessa mielessä”. Mutta 1970-luvun tiede- ja kulttuurisodissa mörköjä nähtiin herkästi ja jollei nähty, niitä voitiin silti luoda. Kirjoneen dokumentaatio varmistaa tämän METELI:n osalta.

TAISTELU AKATEMIASTA

Merkittävä osa 1970-luvun alun tiedesodista käytiin Suomen Akate-

miasta. Vanha Akatemia oli puhuttu elitistinen ja koostui muutamasta akateemikosta. Kirjoneen sanoin tuolloin ajateltiin, että ”tiedettä edistävät muutamat kansakunnan kaapin päälle nostetut tieteen ja taiteen nerot”. Tuskin tuotakaan instituutiota kukaan konservatiivi enää puolustaa, vaikka uutta Suomen Akatemiaa vastustettiin aluksi ankarasti. Suomen Akatemia perustettiin tutkimuksen rahoitusorganisaatioksi, joka asetti toiminnalleen myös niin sanottuja painoalueita. Rahoituskohteita olivat yksittäisten tutkijoiden ohella myös laajemmat hankkeet. METELI-tutkimuksesta tuli yksi varhaisista hankkeista, joita rahoitettiin. Rahoituksen hankkiminen, sen turvaaminen ja tutkimuksen käynnistäminen joutuivat kuitenkin turbulenssiin, jota nuoret tutkijat eivät voineet aavistaa. Vuosikymmenet ovat osoittaneet nykymuotoisen Suomen Akatemian monella alalla erittäin merkittäväksi tutkimuksen tukijaksi. En usko että monikaan tutkija tohtii tätä nykyään kieltää.

TUTKIMUKSEN UUDET TYÖSKENTELYTAVAT

METELI-tutkimus on hyvä esimerkki uudeltaisesta tieteellisestä työskentelystä, joka alkoi murtautua 1970-luvulla myös yhteiskunta- ja käyttäytymistieteisiin. Yksittäisten puurtajien oheen syntyi tutkimushankkeita, projekteja ja tutkimusryhmiä, joista monet olivat monitieteisiä. Tämä on nykyään yleinen työskentelytapa, mutta näin ei ollut vielä muutama vuosikymmen sitten. Hyvien hankeideoiden toteuttamiselle ja tutkimusryhmien syntymiselle Suomen Akatemian rahoitus on usein ollut ratkaisevan tärkeää. Tämä pätee myös METELI-tutkimukseen. Hanke käynnistyi muutaman senioritutkijan toimin. Näistä Juhani Kirjoneen itse ja jo edesmenneet Jeddi Hasan muodostivat METELI:n kantavimman akse-

lin. Jeddi Hasan oli monella tapaa poikkeuksellinen henkilö ja tutkija. Hän oli monipuolisen tieteellisen sivistyksen hankkinut, idearikas, ennakkoluuloton ja suorapuheinen keskustelija, mutta myös omissa näkemyksissään tiukasti pitäytyvä ja mielipiteitä jakava tutkija. Muita keskeisiä tutkijoita olivat mm. Risto Telama ja myöhemmin Seppo Aro ja Päivi Leino. Myös monia muita osallistui hankkeeseen tutkijoina, opinnäytteiden tekijöinä ja muissa tehtävissä.

Kirjonen kuvaa havainnollisella tavalla myös hankkeen sisäistä ryhmädynamiikkaa, arkista työskentelyä ja haasteita. Jokainen tutkimusryhmässä työskennellyt tietää kuinka korvaamaton voimavara toimiva ryhmä on. Mutta jokainen myös tietää kuinka herkkä instrumentti pienestä joukosta erilaisia yksilöitä muodostuva ryhmä on. Ryhmän kehittymistä, saavutuksia ja METELI:n alkuvuosina erityisesti ulkopuolisten paineiden aiheuttamia haasteita, vaikeuksia ja selviytymistä Kirjonen raportoi mainiolla tavalla. Lukijalla on täysi syy us-

koa, että tarina on rehellisesti ja kaunistelematta kerrottu.

Tutkimushanke on siihen osallistuville myös oppimisprosessi. Tutkimuksen sisältöä ja tutkimusideoiden kehittäjä koskevat pohdinnat eivät Kirjosen raporttiin mahdu. Muutamat maininnat kuitenkin antavat vinkkejä siitä, ettei tämäkään puoli METELI:stä puuttunut. Jeddi Hasanin muistavat tietävät hyvin, ettei tieteellistä debattia ja kritiikkiä puuttunut sieltä missä hän oli osallisena. Kirjonen viittaa myös ryhmän sisäisiin keskusteluihin ja konsultaatioihin kotimaisten tutkijoiden kanssa. Vaikka METELI oli vahvasti kotimainen yhteiskunta- ja työpoliittinen tutkimus, myös ulkomaisia vaikutteita haettiin ja saatiin. Erikseen Kirjonen mainitsee ruotsalaisen Bertil Gardellin, joka vaikutti merkittäväällä tavalla modernin käyttäytymistieteellisen työsuojelututkimuksen syntyyn Pohjoismaissa.

METELI-tutkimus käynnistyi perustilanteen kartoituksella vuonna 1971 ja iso osa tutkimustyöstä tehtiin vuosina 1973–75. Edes tut-

kijat itse eivät aluksi arvanneet tutkimuksen jatkuvan uusina aaltoina. Askel askeleelta METELI:stä kuitenkin muodostui etenevä kohorttitutkimus 5-, 10- ja 28-vuotis seurainaan. Työntekijöiden kohorttitutkimuksena METELI oli uranuurtaja Suomessa eikä hanke ole vielääkään päättynyt.

Kohu METELI-tutkimuksen ympärillä oli hankkeen alkuvuosina kohtuutonta. Kaikki kunnia tutkimuksen vetäjille ja tutkimusryhmälle, etteivät voimat mediasodan hurjimpina aikoina kokonaan huvenneet. Sittemmin meteli hankkeen ympärillä vaimeni, mutta METELI-tutkimus jäi. Hanke on tuottanut runsaasti työelämää koskevia raportteja, ja jättänyt suomalaisen ja ajan mittaan myös kansainväliseen työelämän tutkimukseen pysyviä vaikutteita.

EERO LAHELMA

Professori

Hjelt-instituutti

Kansanterveyslaitoksen osasto